

Communiceren over duurzame ontwikkeling: Het grote misverstand

Frans Evers

Het verhaal van de Nijlbaars in het Victoriameer, waarnaar de staatssecretaris verwees in haar voorbeeld over het teloorgaan van biodiversiteit, is een zeer interessant voorbeeld van wat er gebeurt als je het begrip duurzame ontwikkeling niet serieus neemt. Het is uitvoerig en indringend beschreven door de schrijver-bioloog Thijs Goldschmidt in zijn boek "Darwin's hofvijver". De introductie van de baars is namelijk het initiatief van één man, een Engelse visserijdeskundige, die zonder overleg met anderen, de lokale vissers een betere toekomst wilde geven. Die vissers visten op een familie kleinere vissen, furu genaamd, waarvoor Goldschmidt vaststelde dat sprake was van zeer snelle Darwiniaanse aanpassing aan de omstandigheden. Die vissoorten zijn er nu praktisch niet meer. De ecologische ramp is uit wetenschappelijk oogpunt van grote omvang, het vroegere visbestand is niet alleen verdwenen, een terugkeer naar de oorspronkelijke toestand, die ons veel had kunnen leren over de oorsprong der soorten, is onmogelijk geworden. De plaatselijke bevolking is er financieel niet beter op geworden omdat de vangst op de nijlbaars niet meer door de grote aantallen lokale vissers gebeurt. Een goed bedoelde economische impuls is daarmee uitgekapt als zowel sociaal-economisch, als vanuit natuur en milieu gezien een negatieve ontwikkeling.

Het verhaal van de Nijlbaars en het Victoriameer staat eigenlijk symbool voor de situatie in Europa als gevolg van het gemeenschappelijke landbouwbeleid en het gemeenschappelijke visserijbeleid. De rampen zijn ongeveer van dezelfde soort maar van een veel grotere orde. Die zijn niet geïntroduceerd door één ambtenaar maar door een groep van ministers en deskundigen die het beste met de boeren en de consumenten voor hadden. De bedenker van het gemeenschappelijke landbouwbeleid, de Nederlander Mansholt heeft kort voor zijn overlijden gezegd dat hij het verkeerd heeft gezien en dat het beleid met de kennis van nu en achteraf gesproken niet goed was. Als ik kijk naar de miljarden die in de westerse wereld worden uitgegeven voor natuur en milieu, is dat eigenlijk alleen maar bestemd om fouten uit het verleden terug te draaien en te herstellen wat verkeerd is gedaan. Er is dus eigenlijk niets belangrijkers dan serieus werk te maken van de toepassing van duurzame ontwikkeling, het integraal werken aan economische ontwikkeling, milieubescherming en verbetering van sociale structuren en op basis van die overtuiging niet alleen mooie nota's en adviezen te schrijven.

Mag ik U feliciteren met deze bijeenkomst, mijnheer Rombouts. Het is ten eerste reeds bijzonder om een raad zoals de uwe te hebben. Nog niet zolang geleden hebben een aantal topmensen uit Nederland, waaronder de voorzitter van de SER, de voorzitter van de Raad voor Ruimtelijk, natuur- en milieuonderzoek, en

belangrijke leiders uit het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties, een brief gestuurd naar de minister-president om samenhang te vragen in de organisatie van duurzame ontwikkeling en meer bepaald om een Raad voor de duurzame ontwikkeling op te richten naar het model van België. De minister-president antwoordde dat hij dat volstrekt overbodig vond, er waren immers al zoveel raden. Die man wordt geacht leiding te geven aan gewenste ontwikkelingen in Nederland, een land waar geen enkele overheidsstructuur werkelijk bijdraagt aan duurzame ontwikkeling.

De EEAC, van wier Steering Committee ik momenteel voorzitter mag zijn, groepeert 26 milieuraden en raden voor duurzame ontwikkeling in Europa. Meer informatie kunt u vinden op deze website: www.eeac-net.org. Sterke raden op het gebied van duurzame ontwikkeling zijn er behalve in België ook in Duitsland, Zweden en Engeland en bijvoorbeeld niet in Nederland, Italië en Denemarken. Ik hoop dat de resultaten van deze bijeenkomst zullen kunnen dienen voor de jaarconferentie volgend jaar van de EEAC die in Polen zal plaatsvinden. Daar zullen we het hebben over communicatie en educatie over duurzame ontwikkeling op het gebied van het bosbeheer.

Over communicatie, educatie en duurzame ontwikkeling is er dit voorjaar in Vilnius een schitterend UN/ECE rapport met aanbevelingen verschenen. Ik heb er evenwel niets over gelezen in de kranten in Nederland, en heb de indruk dat er behalve vanuit milieuhoeck zich niemand zorgen maakt over wat er met het rapport gebeurt. De EEAC heeft een rapport uitgebracht over de implementatie van de duurzame ontwikkelingsstrategie in Europa. Uw voorzitter heeft reeds aangehaald dat België er goed voor staat als het op structuren en wetgeving aankomt, maar in de praktijk zien we nog niet veel resultaten. Nederland komt er helaas slecht uit. Ik was tot 1987 plaatsvervangend directeur-generaal milieu. Ik was betrokken bij de totstandkoming van het Brundtland-rapport, wij hebben het mede financieel mogelijk gemaakt. Er was oorspronkelijk vrijwel geen budget voor de Brundtland commissie, Nederland kwam als eerste land met geld over de brug, andere landen volgden. Nederland was in die tijd leidend in Europa op milieuvlak, die tijd is helaas voorbij en daar schaam ik mij voor. Nederland zakt naar de mening van niet- Nederlandse deskundigen af naar de staartgroep.

Ik ben ook directeur geweest van de NGO Natuurmonumenten, een van de grootste natuurverenigingen in Europa met bijna één miljoen leden. Als maatschappelijke organisatie namen we toen het initiatief voor het bedenken van duurzame oplossingen voor traditionele problemen. In deze functies sprak ik vaak met mensen over duurzame ontwikkeling. Zo botste ik steeds weer op misverstanden. Het grote misverstand uit de titel van mijn toespraak staat eigenlijk voor 11 kleine misvattingen.

Eerste misvatting: duurzaamheid is een toestand die je kan bereiken. Mensen denken: wij zijn op weg naar duurzaamheid, op weg naar een duurzame maatschappij, een toestand.

Tweede misvatting: je kan het begrip duurzaamheid loskoppelen van ontwikkeling. Duurzaamheid is wat anders dan duurzame ontwikkeling.

Derde misvatting: Duurzame ontwikkeling is een ander woord voor milieubeleid. En pas op: in de praktijk is dat ook zo: alleen goedwillende milieumensen praten over duurzame ontwikkeling. In Nederland is er slechts één topeconoom die het woord duurzame ontwikkeling werkelijk toepast, professor Heertje van de Universiteit van Amsterdam. Aan de universiteit van Tilburg werken de meest gerenommeerde hoogleraren economie, het woord duurzame ontwikkeling komt vrijwel niet voor in hun vocabulaire. Slechts enkelen zijn er in geïnteresseerd, zij hebben dan meestal nog, zoals ik, een milieu-achtergrond. Om niet te spreken over de sociale dimensie, daarover bestaat er niet eens wetenschappelijk onderzoek. Uit het verlies van het prachtige initiatief van oud-premier Lubbers, Globus, als zelfstandig instituut, is af te leiden dat het begrip ook wetenschappelijk aan het wegzakken is,

Vierde misvatting: je moet een balans vinden in de driehoek van botsende sociale, ecologische en economische belangen.

Vijfde misvatting: Sociale en economische ambities zijn in het algemeen goed onderbouwd. Dat is absoluut niet het geval. Het meeste wat door politici op het vlak van economie naar voren wordt gebracht, berust op borrelpraat en werkgeversbelangen. Daar zit geen enkele wetenschappelijke onderbouwing onder. Men zegt maar wat, men praat elkaar na.

Zesde misvatting: Overheden kunnen zorg dragen voor duurzame ontwikkeling.

Zevende misvatting: Duurzame ontwikkeling kan je bereiken door goede, wetenschappelijk gefundeerde rapporten en plannen.

Achtste misvatting, en dit is een ernstige. Mensen denken dat politici en managers keuzes moeten maken als het gaat over de tegenstellingen tussen de drie velden van ambities.

Negende misvatting: Mensen denken dat bestuurders de kwaliteiten bezitten om een vol te houden ontwikkeling mogelijk te maken. Mensen hopen dat politici dat kunnen.

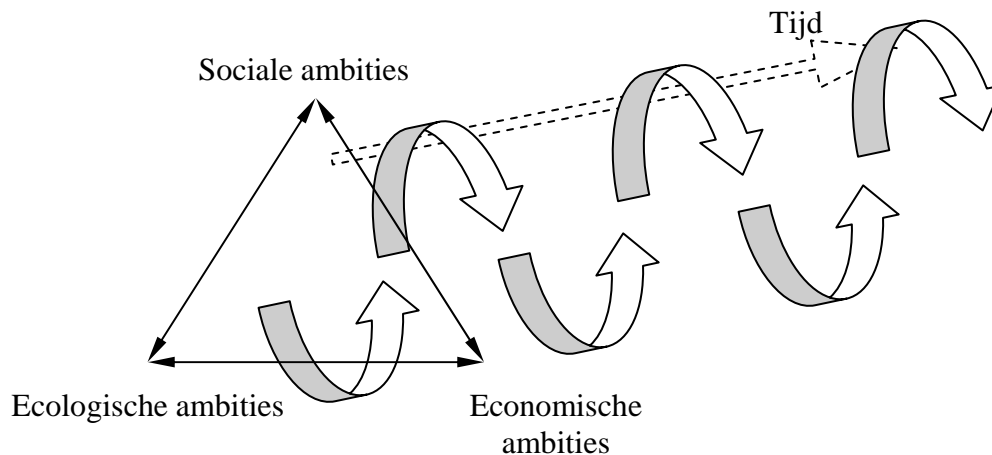
Tiende misvatting: gekozenen menen dat de parlementaire democratie sterk genoeg is om dit probleem op te lossen.

De laatste misvatting, waarbij ik de vorige tien vertaal naar dit congres: over dit alles kan je met de burger zinnig communiceren.

Deze misverstanden kom ik veel tegen. Onlangs vroeg ik tijdens een Europese Interreg vergadering aan bijna 100 lokale bestuurders uit 8 Europese landen of zij dachten dat duurzame ontwikkeling bedacht was door milieumensen om meer greep te krijgen op de economische ontwikkeling. Tachtig procent stak zijn vinger op. Diegenen die wisten dat het zo niet was, waren Duitsers. Onlangs vierden de Duitse collega's van de heren Rombouts en De Smedt het zoveel-jarige bestaan van hun raad, en daar zei bondskanselier Schröder: je moet dat milieu nu ook weer niet overdrijven. Zelfde misverstand: nog steeds denken dat duurzame ontwikkeling hetzelfde is als milieubeleid, en dat bij de bondskanselier van Duitsland!

Ik denk dat ik er een verklaring voor heb en dat kan helpen in het debat met de journalisten over hoe je erover moet communiceren. Het begint al met de vertaling van “sustainable development”. Ik had zo graag gehad dat de Belgen het beter hadden gedaan dan wij. Het woord “duurzaam” is verkeerd, het gaat namelijk over een ontwikkeling die is vol te houden. Het kardinale punt is niet duurzaamheid, het kardinale punt is ontwikkeling. Brundlandt is ontstaan in de Verenigde Naties door een conflict tussen Noord en Zuid: de noordelijke landen die alsmaar praatten binnen de UNEP over milieubeleid in het begin van de jaren tachtig, waarvan de zuidelijke landen vonden dat het een nieuwe manier was om hun ontwikkeling tegen te houden. Het briljante van Brundlandt is dat ze een overbrugging heeft gevonden voor die tegenstelling: ja tegen ontwikkeling, maar niet op een domme manier. Het gaat wel om ontwikkeling, daarom waren de traditionele milieu-organisaties in het begin zeer tegen het rapport omdat het uitging van economische groei. Vervolgens zijn ze in de leer gegaan bij Machiavelli, hebben het rapport nog eens goed gelezen en hebben gedacht dat wat in het Brundlandt-rapport stond, hetzelfde was als wat zij altijd hadden gezegd. De basis voor het grote misverstand over duurzame ontwikkeling ontstond dus twintig jaar geleden.

Ontwikkeling is beweging. Daarom kunnen overheden er niet mee omgaan, het hele systeem is ingericht op momentopnames: verkiezingen, plannen, wetten... Het instrumentarium en de cultuur van de overheid is gericht op het moment, op de vastlegging. Overheden kunnen slecht omgaan met beweging, ik praat uit ervaring, ik ben 25 jaar ambtenaar geweest. Beweging, dynamische ontwikkeling, duurzame ontwikkeling is eng. We proberen het altijd zo snel mogelijk te vertalen naar organisaties en structuren. Daarom was ik blij dat mijnheer Rombouts vroeg om het er vandaag niet teveel over te hebben. Al heb je die structuren goed geregeld, dan heb je nog niet zoveel geregeld. Als het over beweging gaat, dan is ook het verhaal van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling een verkeerd beeld. Het is een statisch beeld, het beweegt niet. De driehoek met de drie ambities die in zijn geheel door de tijd gaat, is veel mooier. Duurzame ontwikkeling is dus een proces van constante afweging van de drie complexen van belangen en is een dynamisch proces met dynamische resultaten.

Duurzame ontwikkeling kan dus worden gezien als het dynamische proces waarin wordt gezocht naar een balans tussen sociale, milieu en economische belangen. Dit zoeken naar deze balans is een onderhandelingsproces en géén wetenschappelijke exercitie.

Dit onderhandelen wordt gecompliceerd doordat de argumenten vanuit de verschillende richtingen ontstaan vanuit verschillende achtergronden. Veelal zijn de argumenten aan de sociale en milieu-kant geen concrete belangen maar waarden. Waar het echter economie betreft zijn het met name menselijke belangen die op het spel staan. De dialoog en de afweging wordt daardoor bemoeilijkt, waarden moeten immers vergeleken worden met waarden. Zo kunnen de economische belangen vaak teruggebracht worden tot concrete gevolgen, bijvoorbeeld hogere kosten door strengere milieu eisen en kunnen er ook makkelijkere concessies of compensaties gerealiseerd worden. De waarde dat geen dieren gedood mag worden is echter niet zo makkelijk terug te brengen naar een concessie of een compensatie.

Duurzame ontwikkeling kan naar mijn mening alleen maar in een nieuwe vorm van democratie, waarin sprake is van een gelijkwaardigheid tussen overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Die actoren zijn gelijkwaardig met respect voor ieders verantwoordelijkheden, zowel in de creatieve fase, het bedenken van de oplossingen en het analyseren van het probleem, als in de besluitvormingsfase.

Natuurlijk heeft een minister of staatssecretaris een heel andere verantwoordelijkheid dan een directeur van een grote multinational. Het falen van de Lissabon agenda echter, heeft alles te maken met de volkomen overschatting van de concrete betekenis van het politieke systeem. Staatshoofden die verkondigen dat Europa de belangrijkste economie van de wereld wordt, kunnen dat toch niet besluiten! Als alle bazen van de multinationals die in Europa gevestigd zijn, én alle maatschappelijke organisaties die ertoe doen in Europa, daar ook aanwezig waren geweest en samen een actieplan opgesteld hadden voor duurzame ontwikkeling als een combinatie van de Europese duurzame ontwikkelingsstrategie en de Lissabon-agenda, en zich hadden afgevraagd wat ieder van hen er aan kon doen, dan was er kans op slagen geweest. Duurzame ontwikkeling lukt alleen maar als overheid, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven samen werken.

Die drie partijen moeten daartoe met elkaar onderhandelen. Helaas slagen niet veel mensen erin om goed te onderhandelen, onderhandelen betekent nog te vaak compromissen sluiten: komen tot een resultaat wat eigenlijk niemand echt gewild heeft. In eerste instantie lijkt dit logisch, er moet immers een afweging gemaakt worden tussen de verschillende belangen. Omdat deze belangen vaak tegenover elkaar staan, lijkt het sluiten van een compromis het best haalbare resultaat.

Duurzame ontwikkeling gaat echter over een resultaat dat iedereen gewild heeft, een echte consensus, een resultaat waar we achter blijven staan, ook wanneer de omstandigheden veranderen, ook wanneer we er gedoe over krijgen. Het

gebruiken van betere onderhandelingstechnieken kan leiden tot consensus in plaats van compromissen. De onderhandelingsmethode "Mutual Gains", vroeger ook wel win-win genoemd, is erop gericht consensus te bereiken door oplossingen te vinden waarmee zoveel mogelijk betrokkenen het echt eens zijn. Die betrokkenen "staan" voor hun resultaat. In plaats van de conventionele onderhandelingstechnieken beschrijft de "Mutual Gains" methode daarvoor een bewezen goede weg. Duizenden mensen in de wereld werken nu in de praktijk al vele jaren met de aanpak en we kunnen ook in Nederland verrassende resultaten laten zien.

Je moet dus uit zijn op een dynamisch proces met een dynamisch resultaat. Je moet een echte consensus krijgen waarover mensen het ook op langere termijn met elkaar eens blijven.

Maar pas op, daar is voor journalisten en politici zo weinig eer mee te behalen. In Nederland hadden we vorig jaar het akkoord tussen de vakbonden en de regering. De Minister van Financien, de heer Zalm, zei "we zijn het volledig eens geworden", en de voorzitters van de vakbonden zeiden "we zijn het volledig eens geworden", maar de journalisten vonden: "dat kan niet waar zijn, één van jullie moet hebben verloren". Je kon zelfs in een radio-programma reageren op de vraag wie verloren had. Politieke journalisten zijn opgevoed in het opsporen en zonodig creëren en aanwakkeren van tegenstellingen. Duurzame ontwikkeling daarentegen gaat over het beheren en beheersen van tegenstellingen, niet de tegenstellingen uitvechten op basis van macht of meerderheid, maar nieuwe oplossingen bedenken, consensus bereiken.

Communicatie over duurzame ontwikkeling kan niet enkel bestaan uit folders van de overheid. Het moet vooral gaan over het opleiden van mensen zodat ze volwaardig kunnen participeren in deze ingewikkelde onderhandelingsprocessen, waarbij ze de inzichten, de vaardigheden en de instrumenten ervoor krijgen. De overheid zal moeten investeren in nieuwe participatieprocessen, waarin mensen creatief worden betrokken om nieuwe oplossingen te bedenken. Ook politici moeten daarvoor opgeleid worden. Die overheid zal samen met bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en wellicht ook scholen hard moeten werken om de misvattingen die ik heb opgesomd weg te werken. Zolang die misvattingen bestaan, kan je niet zinnig over duurzame ontwikkeling communiceren. Samenvattend: communiceren over duurzame ontwikkeling kan je het best doen door te investeren in mensen.

Tijdens het Stakeholder forum dat in april van dit jaar door het Europese Economisch and Sociaal Comité werd georganiseerd, werd onder andere over het onderwerp van de conferentie van vandaag indringend gesproken. Een werkgroep kwam tot de conclusie dat er drie prioritaire doelgroepen voor communicatie over duurzame ontwikkeling zijn: kinderen van ongeveer 5 tot 12 jaar, producenten uit het bedrijfsleven en als derde beleidsmakers uit de overheid. Wij stelden vast dat alle mooie theoretische of doem-verhalen moeten worden vervangen door het laten zien van goede voorbeelden.

Wij noemden de Toyota Prius, Veja schoenen en "Fair trade" koffie. Ontmoetingen tussen bedrijfsmensen en overheids beleidsmakers zouden op de productieplaatsen moeten worden gehouden, de fabrikanten kunnen ter plekke uitleggen waarom deze producten het in alle opzichten goed doen voor de ontwikkeling van hun bedrijf. Maar ook de voorzitters van Raden van bestuur van vele multinationals hebben in hun bedrijven een verhaal te vertellen: Shell, Unilever, Heineken, ING en vele andere financiële ondernemingen. Minister-presidenten zouden die bijeenkomsten in de fabrieken moeten bijwonen, al was het alleen maar om te laten zien dat ze menen wat ze op de Voorjaarsstop over dit onderwerp hebben afgesproken. De aandacht moet dan vooral uitgaan naar hun sociale ambities, met inbegrip van veiligheid en kwaliteit van leven als voornaamste aandrijvers achter de uitvoering van een echte tussen overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties overeengekomen strategie. Deskundigen op het gebied van marketing (en niet voorlichting!) moeten helpen de informatie over goede voorbeelden te vertalen naar boodschappen voor het grote publiek op basis van positieve gevoelens. Beelden en geluid zouden een goed gekozen "branding" van duurzame ontwikkeling moeten vormgeven, waarbij het scheppen van "helden voor de toekomst" een wezenlijk onderdeel kan zijn.

Het zijn maar gedachten van een groepje mensen waarin niet toevallig kennis en ervaring op het gebied van duurzame ontwikkeling en van marketing en communicatie bij elkaar kwamen.

Ik hoop dat deze conferentie zal helpen althans een deel van die gedachten in werkelijkheid om te zetten.